

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І. І. МЕЧНИКОВА

Шотова-Ніколенко Ганна Василівна

УДК 811.161.2'373.2:821.161.2(0,43.3)

ОНИМНИЙ ПРОСТІР РОМАНІВ Ю. І. ЯНОВСЬКОГО

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Карпенко Юрій Олександрович,
Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова, професор кафедри
української мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Бучко Дмитро Григорович,
Тернопільський національний педагогічний університет
ім. В. Гнатюка, завідувач кафедри українського
та загального мовознавства, м. Тернопіль;

кандидат філологічних наук, доцент
Босва Евеліна Володимирівна,
Південноукраїнський державний педагогічний університет
ім. К. Д. Ушинського, м. Одеса;
доцент кафедри української філології.

Провідна установа: Чернівецький національний університет
ім. Юрія Федьковича,
кафедра сучасної української мови, Міністерство
освіти і науки України, м. Чернівці.

Захист відбудеться "23" березня 2006 р. о 12:30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.051.02 в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова за адресою: 65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, ауд. 165а.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 24.

Автореферат розіслано 20 лютого 2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Матузкова О. П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Українська література – невичерпне джерело для досліджень з літературної ономастики, інформація якої величезна, переважно закодована, але дуже важлива для розуміння сутності художнього твору. Вивчення ономастичної майстерності письменників значно просунулося вперед за останні десятиліття. Розроблено важливі теоретичні питання, з'явилися фундаментальні праці Л. О. Белея, В. М. Калінкіна, проаналізовано онімію багатьох письменників у дисертаціях Т.В.Немировської (це перша дисертація з української літературної ономастики), О.Ф.Немировської, Г. П. Лукаш, Т. Б. Гриценко, Л. П. Кричун, М. Р. Мельник, Т. І. Крупеньової, Л. І. Селіверстової, А. В. Соколової та ін.

Дослідження функціонування ономастичної лексики в мові художньої літератури – об'ємна й складна тема. Констатовано, що без аналізу власних імен, цих “центральных вузлів” художнього твору, “справжнє розуміння тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів просто неможливе” (О. Ю. Карпенко).

До найвищих взірців ономастичної майстерності належить і творчість Ю. І. Яновського. За наявності незліченних літературознавчих студій, присвячених творчості митця, лінгвістичних досліджень мови письменника небагато: праця І. К. Білодіда “Мова і стиль роману “Вершники”” (1955) та праці вчених Одеського національного університету О. І. Бондаря, А. Л. Порожнюк, А.П.Романченко, Н. М. Хрустик, у яких приділяється увага лексикології, словотвору, граматиці. Що стосується дослідження ономастики письменника, то існує лише невелика розвідка М.Г.Цибульського “Імена та прізвища в романі Ю. Яновського “Вершники”” (1982) й аналіз окремих антропонімів Ю. І. Яновського в узагальнених працях Л. О. Белея (1995, 2002).

Отже, дослідження ономастикону Юрія Яновського до теперішнього часу фактично відсутні. **Актуальність теми** дисертації визначається тим, що романи та й уся творча спадщина цього видатного українського письменника ХХ ст. ще не були об'єктом комплексного дослідження з літературної ономастики, хоч, безперечно, того заслуговують. А творчий доробок письменника-митця великий та неординарний: поезія, сценарії, новелістика, драматургія, романи, публіцистика. Ми обрали як онімічно найбагатші й водночас найхарактерніші твори Ю.Яновського – його романи “Майстер корабля”, “Чотири шаблі”, “Вершники”, “Мир” (“Жива вода”), що привертають увагу своїм насиченим і яскравим ономастичним аспектом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає науковій темі кафедри української мови Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова “Актуальні питання лексичної і граматичної систем української мови” (номер державної реєстрації 0101001415). Тему дослідження затверджено Вченою радою філологічного факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова й координаційною радою Інституту української мови НАН України.

Мета дослідження – аналіз поетонімії романів Юрія Яновського, тобто функціонального навантаження, участі у створенні художнього цілого, особливостей використання власних назв у зазначених творах.

Досягнення мети дисертації передбачає розв'язання наступних завдань:

- 1) виділення та систематизація власних назв усіх ономастичних розрядів, ужитих у чотирьох романах письменника;
- 2) встановлення частотності та варіативності кожної власної назви у творах;
- 3) виявлення онімічних змін та варіацій, що зафіксовані в різних виданнях романів Ю.Яновського;
- 4) висвітлення функціонального навантаження власних назв та розгляд кожного оніма зокрема;

- 5) визначення специфіки функцій власних назв у контекстах творів, їх експресивної та стилістичної ролі, взаємозв'язку жанру твору та власних назв;
- 6) зіставлення особливостей вжитку онімів у романах Юрія Яновського.

Об'єктом дослідження є мова романів Ю. І. Яновського “Майстер корабля”, “Чотири шаблі”, “Вершники”, “Мир” (“Жива вода”).

Предмет аналізу складають власні назви зазначених романів Ю. І. Яновського, де нами зафіксовано та проаналізовано 804 різних антропонімів, топонімів і онімів інших розрядів у 6787 ономовжитках.

Матеріалом дослідження є романи Ю. Яновського “Майстер корабля” (1928), “Чотири шаблі” (1930), “Вершники” (1935), “Мир” (“Жива вода”) (1956) у виданні: Яновський Ю. І. Твори: В 5 т. – К.: Дніпро, 1983. – Т. 2–3. Для виявлення онімичних змін, здійснених письменником (або редакторами), залучаються попередні й сучасні видання.

Методи дослідження зумовлені специфікою онімичного матеріалу, який передусім потребує системного підходу і традиційного описового методу, що уможливорює розгорнуто й деталізовано проаналізувати усі власні назви кожного роману Ю. І. Яновського, водночас належним чином систематизувати ці назви. Стилiстично-контекстологічний метод дає змогу встановити і конкретно сформулювати емоційно-експресивний зміст онімів у складі кожного роману. Використано також порівняльно-зіставний метод за допомогою якого з'ясовується спільність і відмінність, подібність і розбіжність вживання онімів у романах. Оніми виокремлювались з тексту романів шляхом суцільної вибірки, із застосуванням кількісного методу, тобто точної фіксації усіх онімів і всіх їх ужитків. Для вивчення структури і змісту цих онімів використано відповідно словотвірний та семантичний аналіз.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в ній **уперше**: 1) здійснено монографічний опис поетонімії романів Ю. І. Яновського, ономастичний світ яких дотепер залишався нерозкритим. Констатовано, що ономастична лексика романів письменника становить істотний художньо-виражальний засіб, є індикатором неповторного стилю письменника-новатора. Власні назви створюють онімний простір художнього тексту романів письменника, детермінують специфіку його мистецького світогляду, сприяють розкриттю підтексту романів і авторської концепції; 2) виявлено та проаналізовано ономастичні розбіжності в романах “Чотири шаблі”, “Вершники”, “Мир” (“Жива вода”) різних років видання; 3) подано повний індекс усіх власних назв (їх форми, частотність) чотирьох романів письменника, що дає змогу простежити тенденцію використання все більшої кількості онімів, неухильну їх динаміку від романтичної налаштованості до народної реалістичної узвичаєності. Використання тих чи інших онімних одиниць, які є активними елементами в мовленнєвій тканині романів Юрія Яновського, зумовлюється тематикою та сюжетом романів письменника. Також досить помітною прикметою онімного письма Ю.І.Яновського є вживання в кожному романі іншомовних онімів.

Теоретичне значення дослідження виявляється в тому, що його результати сприяють повнішому і глибшому розумінню не лише стилю та мови романів Ю. І. Яновського, а їх змісту й творчого задуму. Дослідження допомагає з'ясувати співвідношення ономастичної лексики з художнім цілим, розкриває роль онімів у створенні цього художнього цілого, що становить внесок у загальну теорію стилістичної ономастики, уточнює та поглиблює теоретичні засади літературної ономастики.

Практична цінність одержаних результатів полягає в тому, що їх можна застосовувати у працях з літературної ономастики та з історії української літературної мови, в літературознавчих розвідках творчості Ю. І. Яновського, при укладанні коментарів до видання творів письменника та лексикографічної праці “Словник

української літературної ономастики XIX–XX ст.ст.” Робота стане в нагоді при написанні курсових та дипломних робіт з літературної ономастики, а також у курсах та спецкурсах зі стилістики, ономастики та історії літературної мови.

Апробація роботи. Матеріали та основні положення дисертації доповідалися на X Всеукраїнській ономастичній конференції “Українська ономастика на порозі III тисячоліття: стан і перспективи розвитку” (Тернопіль, 2003), на 59-й щорічній звітній науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова (Одеса, 2004), на XIV Міжнародній науковій конференції “Мова і культура” ім. проф. Сергія Бураго (Київ, 2005), на засіданнях кафедри української мови Одеського національного університету (2002–2005).

За темою дисертації опубліковано сім статей у наукових фахових виданнях.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел (327 позицій), а також додатків, представлених у вигляді таблиць антропонімів, топонімів, інших онімів досліджуваних романів, що займають 20 сторінок. Повний обсяг дисертації 210 сторінок. Обсяг основного тексту роботи складає 161 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У “**Вступі**” обґрунтовано вибір та актуальність теми, сформульовано мету та завдання роботи, визначено об’єкт, предмет, основні методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність.

У першому розділі “**Антропонімія романів Ю. І. Яновського**”, який складається з шістьох підрозділів, висвітлено сутність антропонімії в художньому творі, текстологічні проблеми вжитку власних назв у романах Ю. Яновського, функціональне навантаження антропонімів (найменувань персонажів та історичних осіб) у чотирьох романах письменника.

Підрозділ “**Про літературну антропоніміку**” присвячено загальному розгляду специфіки функціонування антропонімії в художній літературі. Головна функція антропонімів у літературі – працювати на художній текст, на його розуміння читачем, адекватне інтерпретування, в тому числі на підтекст. Антропоніми становлять невід’ємний компонент структури та вагому частину художнього твору. У своїй ономотворчості письменник вільний у виборі найменувань для позначення персонажів, але він залежить від діючих норм реальної ономастики, на якій власне базується літературна ономастика.

У другому підрозділі “**Ономастична історія тексту романів Ю. Яновського**” розглядаються ономастичні розбіжності в романах письменника різних років видання. Редактори “плідно” попрацювали над ономастикою романів Ю. Яновського, але найбільше постраждала онімія в романах “Чотири шаблі” та “Вершники”.

Роман “Майстер корабля” своїми футуристичними мотивами та аполітичністю (на перший погляд, адже цей роман – біографічно-закодований твір) не викликав “ономастичних виправлень”, проте ідеологічно забарвленої критики було достатньо. Зовсім інша ономастична доля спіткала роман “Чотири шаблі”, який вийшов друком у 1930 році, й знадобилось 60 років, щоб читач зміг одержати цей твір вдруге у повному обсязі, без перекручень і, звичайно, без ономастичних виправлень. Перше академічне зібрання творів Ю. Яновського 1956 – 1958 рр. готувалося Держлітвидавом України, який навіть не включив роман “Чотири шаблі” в це перше повне посмертне

видання творів письменника. Академічне п'ятитомне зібрання творів 1983 року (на ньому й базується наше ономастичне дослідження романів, тому що, на жаль, вказане зібрання є останнім, хоч і застарілим на даний момент) видало цей багатотраждальний роман, але не без втрат – з деякими купюрами в тексті.

Якщо порівняти видання роману “Чотири шаблі” 1983 року з пізнішими редакціями твору 1990 та 2003 років, де вперше (після 1930 року) подано повний текст, то виявимо низку ономастичних лакун (переважно історичних) у зазначеному виданні 1983 року. Це історичні антропоніми: **Ігор, Олег, Хмельницький, Мазепа, Сковорода, Леонід, хан Тімур, Наполеон**; топоніми **Санкт-Петербург, Манхеттен, Нью-Йорк, Фермопіли, Царград, Хортиця**, хороніми **Азія, Європа, Спарта**. У розділі п'ятому, де персонажі роману розмірковують про минуле та прийдешнє України, оперуючи переважно онімами, вилучено 2,5 сторінки тексту, і, отже, 28 власних назв, які є переважно історичними.

У романі “Вершники” (ми зіставили видання 1946, 1958, 1966, 1970, 1983, 1984, 1987, 1988, 1990, 2003 рр.) зникало або з'являлося 9 власних назв залежно від часу видання: прізвища державних діячів **Сталін, Ворошилов**, весь час перероблялося наймення персонажа **Фрідріх** Іванович / **Федір** Іванович; вилучався і зараз чомусь вилучається (навіть у виданні 2003 року) американський топонім **Техас**, непросту історію бачимо й з назвами танків “**Атаман Ермак**”, “**Генерал Скобелев**”, “**За Русь святу**”, “**Фельдмаршал Кутузов**”, “**Фельдмаршал Суворов**”, які символізують у творі дореволюційну царську Росію.

Складну ономастичну й літературну історію має роман “Мир” (“Жива вода”). Твір під назвою “Жива вода” побачив світ тільки в журнальному варіанті (“Дніпро”, 1947 р., № 4 – 5) й одразу став об'єктом жорстокої критики. Письменник змушений був переробити роман. У новій редакції роман опубліковано вже після смерті Ю. Яновського – в 1956 році. По суті, маємо два різних романи – твір “Жива вода” 1947 року та твір “Мир” 1956 року видання. Роман “Мир” не має деяких персонажів чи згадуваних осіб і відповідно антропонімів, які є у творі “Жива вода”: **Петрик, Фросина, Сиводядько Антін, Маня, Марія, дід Дирда, Люся, Ніна**, професор **Губергриц**, генерал **Свстов, Вергинський**; ідеоніми (фільмоніми) “**Чапас**”, “**Щорс**”, “**Маленька мама**”, “**Великий вальс**”.

Письменницька доля Ю. Яновського, як і доля його романів неймовірно складна. Нове академічне видання творів письменника вкрай необхідне як читачам, так і науковцям (літературознавцям і мовознавцям), тому що це дасть змогу побачити кардинально нові аспекти романів письменника, зокрема й ономастичний. Останнє зібрання творів письменника має двадцятирічну давність і як постає з нашого дослідження, надійна кодифікація текстів Ю. Яновського ще не проведена, а це негативно відбивається на вивченні романів письменника, у тому числі й на вивченні їх ономастикону.

В останніх чотирьох підрозділах послідовно розглянуто в хронологічному порядку антропонімія (наймення персонажів та історичних осіб) досліджуваних романів.

У мариністичному романі “Майстер корабля”, що став своєрідним літературним вибухом на тлі реалізму кінця суворих 20-х років, письменник намагається створити свій романтико-антропонімічний світ, який характерний тільки для його уявної країни романтики й кіномистецтва, змальовує артистичне середовище з незвичними власними назвами. Антропонімічна система роману налічує 26 онімів, рясніє екзотичними іноземними назвами, що є незвичними для української традиції: **Сев** (найуживаніший антропонім – 154), **То-Ма-Кі, Тайах, Стелла, Майк, Генрі, Баджін, Бой, Зекія, Сін-Бао**. Тут головна художня прикмета власних назв – незвичність. Ще два герої мають наймення апелятивного походження: **Директор** та **Професор**. Тільки одного персонажа звать власне українським ім'ям – **Богдан**. Такий різноманітний іменник роману є своєрідним стилістичним засобом, який

робить цей твір незвичним, загадковим, навіть трохи недомовленим, що відповідає поетиці твору романтичного напрямку. Ще одна ономастична особливість роману “Майстер корабля” – майже повна відсутність прізвищ: герої твору мають тільки імена, ці імена є підкреслено безваріантними. Безваріантність антропонімікону в романі зумовлена не так структурою власних назв, як художніми настановами автора. Майже всі найменування у творі іншомовні або якимось трансформовані, а це значно звужує їх словотвірні спроможності. Проте справа не лише в цьому. Імена в романі “Майстер корабля” – як знаки, мітки персонажів – усталені й незмінні.

Що стосується назв історичних осіб, які своїм конотативним потенціалом заповнюють уявлення читача алюзіями та асоціаціями, то в романі “Майстер корабля” панують майже виключно митці: художники **Ван Гог, Да Вінчі, Гогарт, Мурільйо**, прізвища яких набувають у творі метонімічного сенсу; історичні оніми **Колумб, Наполеон** вживаються переосмислено – у сенсі “*дуже відомі люди*”, німецький кінооператор **Шюфтан** (за його прізвищем названо метод зйомки), сучасник Ю. Яновського поет-футурист **Михайль Семенко**. Такий мистецький антураж історичних осіб створює специфічну творчу ауру роману “Майстер корабля”.

Вже зовсім інший за сюжетом, змістовим та онімним наповненням роман “Чотири шаблі”, героями якого є чотири ватажки народної боротьби – **Шахай, Остюк** (найуживаніший антропонім – 463), **Галат і Марченко**. Твір “Чотири шаблі” написано в ритмі народних козацьких пісень і дум, що вимагає від автора дотримання фольклорної традиції, де немає великої варіативності імен. Антропонімія роману складається з 56 власних назв, досить неординарна, тяжіє до фольклорності та до найменувань епохи Запорозької Січі. Вражає велика антропонімічна насиченість: письменник майже не використовує у творі займенників. Змальовуючи військове середовище, автор переважно використовує антропомодель “прізвище” та двочленну атропоформулу “ім’я + прізвище”. У творі майже немає демінутивних форм. Це також стосується й найменувань головних героїв роману. Така текстова безваріантність найменувань “чотирьох шабел” засвідчує і їх незламність, і фольклорно-народні засади побудови ономастичного простору роману. Прізвища персонажів твору – **Остюк, Шахай, Галат, Шворень, Виривайло** нагадують прізвиська, бо всі вони відапелятивного походження. Адже відомо, що до XVIII століття прізвищ як особливого антропонімічного класу в Україні не існувало. Ці атропоформули підібрані письменником для тіснішого зв’язку з минулим, з козацькою Україною. Але і в цьому романі Ю. Яновський не міг обійтися без екзотичних найменувань, таких як **Лі-Тін, Лоретта**, що надають твору романтично-небуденного забарвлення.

Наймення історичних осіб роману “Чотири шаблі”, а це переважно постаті українських повстанців часів Коліївщини та фігури французьких маршалів імператора Наполеона, налічують 30 одиниць і складають три тематичні групи: група *козацтва* (**князь Ігор, Олег, Іван Бондаренко, Максим Залізняк, Петро Кальниш, Мазепа, Морозенко, Семен Неживий, Супрун, Хмельницький, Яків Швачка**), численні згадки яких творять неповторний національний вимір українського буття у творі; група *Наполеон та його оточення* (**Бернадот, Лазар Гош, Даву, Жубер, Мюрат, Ней, Удіно**). Письменник використовує прийом антономасії, ототожнюючи **Остюка, Галата, Марченка** з маршалами Франції, а **Шахая** з **Наполеоном** та **Колумбом**. У романі “Чотири шаблі” Ю. Яновський, неоромантик за світобаченням, розглядає багатогранну постать **Наполеона** як великого полководця та видатну особистість. Третя група – *інші історичні оніми*: спартанський цар **Леонід**, хан **Тімур**, західноєвропейські королі **Генріх IV, Карл V, Фрідріх Великий**, російський імператор **Петро I**, що створюють ауру масштабності та історичної значимості у творі.

Роман “Вершники” присвячено подіям громадянської війни 20-х років, отже, теж змальовує військове середовище. Цей невеликий за обсягом твір налічує 73 антропоніми, що значно більше, ніж у романах “Майстер

корабля” (26) та “Чотири шаблі” (56), у яких панують імена (“Майстер корабля”) та прізвища (“Чотири шаблі”). Антропонімікон же “Вершників” багатовимірний та ускладнений, містить імена, прізвища, андроніми, що зумовлено структурою новелістичного роману, в якому наявні різні сюжети й різні герої, що діють у різних вимірах буття (вимір війни, дитинства, мирного життя), а це вимагає нетотожного іменування персонажів. Антропонімія твору суто українська й виступає засобом творення українського національного колориту: **Чубенко** (найуживаніший антропонім – 154), **Оверко, Панас, Данило Чабан, Мусій Половець, Василиха**. Але серед усіх названих персонажів є і безіменний персонаж – **листоноша**. Письменник, не називаючи імені **листоноші**, створює персонаж-усоблення, таким чином акцентуючи на ньому і на його безіменності увагу читача. Адже безіменність – це особливий ономастичний прийом, засіб недовомленості, який надає особливу значимість художнім узагальненням.

Велику групу в романі “Вершники” складають наймення історичних осіб – 50 онімів, що поділяються на чотири підгрупи. Перша група складається з українських військових та політичних діячів: **Григор’єв, Махно, Петлюра, Скоропадський**, які створюють реальний, чітко окреслений історичний фон роману “Вершники”. Друга група – політичні діячі більшовицької Росії: **Артем (Сергєєв), Будьонний, Ворошилов, Ковтюх, Ленін, Віталій Приймак (Приймаков), Сталін, Фрунзе, Чапаєв, Щорс**. Майже всі ці прізвища вживаються письменником в одному реченні. Власне потік, градація власних назв, їх перенасиченість у тексті твору, створює умови для проявлення їх конотативного значення. Даний онімний ряд використовується Ю. Яновським для підкреслення панорамності та напруженості зображуваних подій. Третю групу складають борці з більшовицькою Росією: **Бабієв, Барабович, Вітковський, Врангель, Гришин-Алмазов, Денікін, Духонін, Каретников, Колчак, Микола II, Пілсудський, Слашов**, які також створюють достовірне історичне тло роману. Прізвисько **Мишка Япончик** (справжнє прізвище Вінницький) – верховода одеських бандитів і грабіжників, відбиває неспокійний бурхливий фон 1919 року. Четверту групу становлять наймення історичних осіб, діяльність яких передувала подіям роману “Вершники” від давнини до кінця XIX століття. Ці історичні антропоніми згадуються персонажами чи самим письменником твору. Їх можна поділити на декілька тематичних підгруп: а) **Ганнібал, Гасдрубал, Теренцій Варрон**; б) **Колумб**; в) **Грицько Нечоса (Потьомкін), Катерина II**, г) **Наполеон Бонапарт, Блюхер, Веллінгтон, Гнейзенау, Шарнгорст, Шліффен**; г) **Бакунін, Карл Маркс, Мартен, Сіменс, Фальцфейн**; д) **Грицько-Основ’яненко, Шевченко, Толстой, Чернишевський, Чайковський, Римський-Корсаков**. До речі, вже в третьому романі Ю. Яновського фіксуємо прізвище імператора Франції – **Наполеона**. У попередніх своїх романах “Майстер корабля” та “Чотири шаблі” письменник вживає цей історичний онім у значенні “*талановитий полководець*”, у творі ж “Вершники” історична постать **Наполеона** осмислюється Ю. Яновським вже по-іншому: “Коли говорити про Ватерлоо, – сказав молодий генерал, – я не бачу тут **Наполеона Бонапарта**”, тобто *видатного полководця*, тому що битва при Ватерлоо – це остаточна поразка імператора Франції. Отже, у романі “Вершники” актуалізуються образи історичних осіб різних епох, особливо політичних діячів початку XX століття, які створюють у творі своєрідні “антропонімічні масиви”, відбиваючи бойовий, бурхливий колорит 20-х років XX ст.

Роман “Мир” (“Жива вода”) – твір про буття та працю українського народу на селі після війни, перший в українській прозі роман про перехід народу від воєнного способу існування до мирного. Основним джерелом антропонімічної системи роману, що налічує 118 антропонімів, є реальний іменник українського села повоєнної доби. Ю. Яновський використовує типові для сільського середовища найменування, які передають яскравий колорит живої української народної мови: **Василь Коваленко** (найуживаніший антропонім – 201), **Дарина, Ганна,**

Дорка Найденко, Карпо Цар, Карпиха, Мусій Гандзя, Сашко Вовкотруб, Прися Вовченко, Свирідон Зайченко, Векленко. Отже, антропонімічне наповнення роману “Мир” (“Жива вода”) досить розмаїте і багате. У цьому творі письменник також використовує іншомовні оніми – узвичаєні репрезентанти представників інших націй (Сміт, Марі, Жан, Мілена, Міхако). Якщо у трьох попередніх романах варіативність імен переважно невелика, то в четвертому романі “Мир” (“Жива вода”) кількість та варіативність антропонімів помітно зростає. Пор.: у “Майстрі корабля” – тільки три особи мають варіанти свого найменування з 26 онімів, у “Чотирьох шаблях” – 19 осіб з 56, у творі “Вершники” – 9 онімів з 73, у романі “Мир” (“Жива вода”) вже маємо 34 особи з 118. Отже, романи Ю. Яновського стають усе багатолюднішими, а їх імена – все більш мінливими.

Коло назв історичних осіб у романі “Мир” (“Жива вода”) налічує 30 онімів, що можна поділити на чотири тематичні групи. В першу входять військові діячі: генерали **Ватутін, Рибалко, Москаленко**, які діють у романі, інші просто виступають позасюжетними образами-згадками: **Ворошилов, Конєв, Пархоменко**.

Друга група – керівники фашистської Німеччини: **Гітлер, Герінг, Гебельс, Гімлер, Заукель, Кальтенбрунер, Розенберг**, які одержують підкреслено негативне забарвлення. Третя група – це діячі культури та мистецтва: художники **Дюрер, Доре**, архітектор **Растреллі**, письменники **Котляревський, Гоголь, Некрасов, Ганс Сакс, Шіллер**. Четверта група – інші історичні особи: **Гогенцоллєрни, Духонін**, батько **Махно**, цар **Миколай II, Пілсудський, Скобєлев**, що використовуються як історичні алюзії, вказуючи на історичні періоди.

Що стосується вживання найменувань історичних осіб у романах, то за насиченістю історичного антропонімікону передре роман “Вершники” – 50 онімів, відповідно 68,5 %; друге місце посідає твір “Чотири шаблі” – 30 онімів, відповідно 53,6 %; у “Майстрі корабля” наявні 9 онімів, тобто 34,6 %; роман “Мир” (“Жива вода”) налічує 30 історичних осіб, тобто 25,9 %, та два літературних антропоніми: **Дон Кіхот, Тарас Бульба**.

Другий розділ “**Топонімія романів Ю. І. Яновського**” присвячено функціональному навантаженню топонімів, їх стилістичній вагомості в романах. Він складається з п’яти підрозділів. У першому підрозділі “**Про літературну топоніміку**” розглядається специфіка топонімів у художньому творі, яка полягає в посиленні локальної характеристики співвідношення “персонаж – місце дії”, у створенні ефекту реальності чи ірреальності зображуваних подій. Отже, топоніми беруть активну участь у реалізації авторського задуму. У наступних підрозділах розглядається топонімія кожного роману зокрема. Роман “Майстер корабля” нараховує 53 географічні назви, які можна розділити на три регіональні й водночас символічні групи. До першої, *центральної групи*, віднесемо назву **Місто**, що виконує символічно-узагальнену функцію, накладає романтичний серпанок на весь роман, але втілює реальне місто Одеса. **Місто** – найуживаніший топонім, зустрічається 22 рази, є епіцентром реальних подій роману, мікроуніверсумом творчого пошуку, місцем зустрічі головних героїв твору: редактора То-Ма-Кі та режисера Сева, балерини Тайах та матроса Богдана. Другу, *західну групу*, складають італійські топоніми **Генуя, Мілан** та й сама **Італія**, а також – **Везувій**, собор та площа **Дуомо**, лимнонім **Комо**, астіоніми **Монца, Павія, Portofino, Rappallo**, що символізують *західний світ*, виразником якого є одна з головних героїнь твору балерина-італійка Тайах. До третьої групи, *південно-східної*, віднесемо назви островів **Пао** та **Ява**, а також менш уживані назви: **Австралія, Веллінгтон, о. Вогненна Земля, Індія, м. Коломбо, Магелланова протока (каміння Апостоли, каміння Євангелісти, затока Милосердя), м. Маніла, Нова Зеландія, о. Суматра, Туреччина, Філіппінські острови**, які виринають переважно зі спогадів матроса Богдана і характеризують сутність цього персонажа – мандрівника за покликанням, водночас символізуючи *південно-східний, екзотичний світ несподіваних пригод і небезпек*.

Романтику треба лише позначити світ, щоб вписати в нього дії твору, тоді як реалістові потрібен докладніший опис, що вимагає й більшої кількості топонімів. Від *центру* твору (**Місто**) ніби розкинулись два топонімічні крила. Одне разом з думками письменника простягається далеко на **Схід (Пао, Ява)**, а друге на **Захід (Генуя, Мілан, Італія)**. Ю. Яновський створює свій особливий топонімний світ, де його романтичні герої могли б відчувати себе звично.

Отже, в романі “Майстер корабля”, де світ окреслений і топонімний простір вибудований, все ж залишається романтична невідомість, а самі топоніми стають символами, одержуючи романтичне забарвлення певної уявності та ірреальності.

Як і “Майстер корабля”, роман “Чотири шаблі” є художньо ускладненим, багатовимірним твором, що виразно спостерігається на рівні художнього топосу. У цьому романі маємо буквально “повінь топонімів”. Перші чотири розділи твору зображують події громадянської війни в Україні. П’ятий розділ переносить нас у Францію, у Париж, де один з головних персонажів твору опиняється на дипломатичній роботі. В шостому розділі зображено тайгу, Сибір, де відбуваються несподівані зустрічі та відкриття. Письменник розкидав своїх героїв по широкому світу, і тут не обійшлося без екзотичного оточення і пригод детективного плану. В останньому розділі твору змальовується мирне життя в Україні. Принцип мандрів збережено й у цьому романі Ю.Яновського. У романі “Чотири шаблі”, який налічує 94 географічні назви, можна виділити три великі топонімічні групи: *топоніми України, топоніми Франції* та групу *інших географічних назв*.

Найчастотніші топоніми роману – це ойконіми **Успенівка** (45) та **Павлівка** (28), де відбуваються ключові події перших чотирьох розділів роману. У творі ці топоніми постають як місця запеклих боїв. Топоніми **Варварівка, Медведівка, Полтавка, Успенівка, Павлівка**, типово українські географічні назви, створюють національно-стилізований фон, що сприяє виявленню ідейно-тематичного змісту і своєрідно висвітлює події, які зображені у творі. Що стосується реальної локалізації цих топонімів, то за адміністративно-територіальним довідником 1969 р. відзначається 31 Варварівка, 7 Медведівок, 68 Павлівків, 13 Полтавок, 14 Успенівок. Отже, точно окреслити територію у творі досить важко. Але всі ці ойконіми виконують функцію реальних фонових топонімів.

Романи Юрія Яновського – це суцільний рух, безперервна зміна географічного простору, вражень та можливостей. Для роману “Чотири шаблі”, як і для всіх романів письменника, характерні топонімічні масиви, тобто скупчення топонімів у реченнях: “Що завтра о восьмій годині ранку з усіх трьох сіл – **Синчаків, Павлівки й Довгого Кута** – почнеться наступ цього війська. **Павлівка** – в центрі, **Синчаки** – зліва, а **Довгий Кут** – з правого боку”. Також і у цьому романі є натяк на улюблений топонім письменника **Одеса**, теж романтично-узагальнений, як і в “Майстрі корабля”: “*Велике портове місто* бриніло від юрби. На рейді ще ворушилися перевантажені пароплави, крейсери й міноноски, деякі з них ще зрідка стріляли на *місто*, в котрому вже хазайнувала партизанська армія”.

Найчастотніші топоніми французької групи – це гідронім **Сена** (11) та ойконім **Париж** (9), що, як і всі французькі топоніми цього розділу, набувають рис “чужого” простору, постають як зовсім ірреальні місця, вони подані через сприйняття Остюка-маршала, що загубився в мирному часі іноземного міста, яке наче ковтає персонажа. “Це сприйняття суто екзистенціалістичне – на перший план виходить зображення переживань та почуттів героя, що й утворюють “справжній” космос оповіді” (О. Чумаченко). Всі топоніми цього розділу

“працюють” на персонаж, допомагають зрозуміти душевний стан колишнього українського повстанця: “Місто затисало в лапах Остюкову *степову душу*, обламувало його крила і обмежувало розмах очей. Вітри над **Парижем** дмухали чужі й нерівні, сонце сходило за хмарами і лягало в дим вечорів”.

Французькі топоніми подано у великих концентраціях, з метою виразності вони поєднуються з різними тропами: антономасією, метафорою, порівнянням, метонімією, що створює образний контекст: “Не торкаючись землі, летять за ним кіннотники до площі **Бастилії**. Промайнула вулиця **С.-Антуан**. Вулиця **Ріволі**, **Луврський палац**, **Тюльерійський сад**, усе мчало назустріч і зникало за плечима”; “На площі **Згоди** біля **Луксорського обеліска** маршал побачив уперше крізь вулицю **Слісейських Полів – Триумфальну арку**”. В цих реченнях-інкрустаціях ніби подано всю Францію з її найвідомішими топонімами-символами. У п'ятому розділі також є топоніми, які вводять читача в історію Франції, натякають на минулі події: еклезіонім **С.-Жермен Оксеруа**, **Ріволі**, **Мантуа**, **в'язниця Бастилія**, **Новий Міст**.

Інші французькі топоніми розділу (міст **Мистецत्व**, **собор Нотр-Дам**, **набережна С.-Бернарда**, **сквер С.-Жак**) виконують фонову функцію, відбивають неповторно-загадковий, романтичний, трохи тривожний та суцільно динамічний колорит **Парижа**.

Історичні топоніми **Спарта**, **Фермопіли**, **Царград**, **Запорозька Січ** та хороніми **Азія** й **Європа** “створюють надтекст великої історії” у романі.

Роман “Вершники”, що є взірцем епічного лаконізму, містить 84 топоніми. На порівняно невеликій художній площі Ю. Яновський зобразив панорамні картини громадянської війни на півдні України. Роман “Вершники” вражає панорамно-масштабним зображенням, що оповите героїчним серпанком, який створюється серед іншого й топонімією. Тут маємо 55 топонімів України та 29 іноземних географічних назв. Як бачимо, топонімія України є провідною у творі, на противагу романам “Майстер корабля” та “Чотири шаблі”, де з нею конкурує італійська, східна та французька топонімія. Найуживанішим топонімом роману “Вершники” є хоронім **Донбас** (23). У романі цей онім постає як **центр напруженої праці** й персоніфікується автором.

Ойконім **Одеса** Юрій Яновський використовував і у своїх попередніх романах. Так романтично-неоднозначний заміник її реальної назви **Місто** дуже доречно вписується в романтично-хімерний стиль роману “Майстер корабля”, де основна дія твору відбувається саме в **Місті**. У фольклорно-романтичному творі “Чотири шаблі”, навпаки, Одеса тільки згадується узагальненими словами – *велике портове місто* і просто *місто*. У романі ж “Вершники” на перше місце виходить конкретність зображення і разом з нею реалістичний стиль топономастичного письма: тут письменник акцентує реальну назву, вводячи її в трійку найуживаніших топонімів роману “Вершники” (**Донбас – 23**, **Олешки – 20**, **Одеса – 19**).

Твір також рясніє топонімічними масивами, що створюють ефект масштабності зображуваних подій громадянської війни або просто безмежності простору: “...пливла навантажена шхуна і тримала курс на захід – повз **Джарилгачську косу**, **острів Тендру**, **Кінбурнську косу** й **Очаків**, плувучи на **Збур’ївку**, **Голу Пристань**, **Кардашин** чи **Олешки**, а може, й у самий **Херсон**, **Британи**, **Каховку**”. Майже кожна новела роману “Вершники” починається з топонімів, які використовуються у лірично змальованих пейзажах і виступають ніби прологом до подальших подій.

Іноземні топоніми (**Австралія**, пустеля **Атакама**, **Перу**, місто **Аріка**, **Брісбен**, **Еквадор**, **Колумбія**, **Шанхай**) набувають певної екзотичності, що зумовлено змістом зображених подій у творі, слугують просторовій орієнтації. У використанні цих топонімів письменник дотримується принципу мандрів. У романі також наявні

топоніми, які виконують інформаційно-історичну функцію: **Канни, Ерзерум, Ліньї, Ватерлоо**.

У романі “Вершники” український топонімікон, як і зарубіжний, дуже насичений та динамічний, що ілюструє реальні події 1919 року, і тому письменник звертається до суто реальних географічних назв. Топоніми твору “Вершники” підсилюють високу напругу зображуваних подій, майже всі вони називають місця бойових дій, надають роману історичної конкретики та виступають достовірними показниками тієї непростой бурхливої доби.

Роман “Мир” (“Жива вода”) – велична панорама України у післявоєнний рік. Персонажі твору з’являються то на селі **Весела Кам’янка**, то в **Кривому Розі**, то в **Запорозжі**, а потім у **Києві**, **Донбасі**, **Сухумі** і навіть на **Нюрнберзькому** процесі, думкою повертаються до партизанських лісів і боїв на березі **Дніпра**. Топонімний простір роману “Мир”, що складається з 136 онімів, можна поділити на чотири регіональні групи: **Україна, Росія, Німеччина** та група топонімів *інших країн*. Дії роману “Мир” переважно відбуваються в селі **Весела Кам’янка** (20). Як бачимо, назва цього ойконіма містить протиріччя: адже камінь не може бути веселим. За адміністративно-територіальним довідником 1969 року існує село просто **Кам’янка**. Назва ця поширена, в Україні налічується 72 села з такою назвою. Отже, **Весела Кам’янка** – це оказіоналізм автора. Цією назвою письменник хоче підкреслити настрій мешканців села: після війни у них скам’яніли серця, але вони намагаються бути оптимістами заради будівництва нового життя. У творі цей топонім виступає як перехрестя багатьох доріг – до нього їдуть люди з різних куточків світу: з **Підмосков’я**, з **Холмщини**, з **Англії**. Найчастотніший топонім роману – це **Київ** (45), який під пером письменника стає живою істотою, перетворюється на сторінках роману в дійову особу, яка співчуває, страждає та перемагає.

Німеччина у творі набуває суто негативного забарвлення, як майже і всі її топоніми. У романі “Мир” (“Жива вода”) багато топонімів-споминів, що позначають місця бойових дій, адже герої роману весь час пригадують війну, яка назавжди закарбувалась у їхній пам’яті. Також у творі наявні історичні топоніми, що надають оповіді урочистого забарвлення: **Запорізька Січ, Київська Русь, Спарта**. “Географія” роману насичена та масштабна, підпорядкована сюжету про повоєнну дійсність.

У третьому розділі “**Функціонування інших онімійних розрядів у романах Ю.І.Яновського**” розглядаються так звані фонові оніми (ергоніми, теоніми (міфоніми), зооніми, космоніми, хремадоніми, идеоніми, хрононіми). Всі ці сім розрядів власних назв присутні в романах Ю. Яновського в кількості 164 оніми, що надає романам різноманітності, виразності й відповідності з тими подіями, які в них змальовуються. Використання тих чи інших онімійних розрядів залежить від тематики та жанру певного роману. Дійсно, культурологічний роман про кіномистецтво “Майстер корабля” налічує 24 різні идеоніми (бібліоніми, фільмоніми, гемеронім, артіонім), тобто більше половини від загальної кількості цього розряду (44 оніми) у всіх творах, а роман “Вершники” про громадянську війну рясніє ергонімами військового спрямування – 15 онімів, що створюють достовірний та реально-історичний фон зображуваних подій: “**Друга кінна армія, Четверта й Тринадцята** – продовжували виконувати деталі залізного удару”. Роман “Мир” (“Жива вода”) має найбільшу кількість зоонімів – 6 (собака **Мушка, Бровко**, чорногуз **Халимон, Халимониха**, корова **Мурка**, бичок **Капут**) з 11 онімів. Головні події роману відбуваються в селі, де життя людини й тварини тісно переплітається. Твір “Чотири шаблі” не має найчастотнішого розряду порівняно з іншими романами, хоча, якщо простежити динаміку розрядів у межах цього роману, то одним з найуживаніших розрядів буде розряд хрононімів (**Варфоломійська різанина, Полтавський бій, Ватерлоо, Успенівський бій, Успенівська операція**), що теж зумовлено тематикою роману, який майже суцільно присвячений військовим операціям. Теоніми (**Будда, Дажбог**), агіоніми (**св. Миколай, св. Петро, св. Юра**),

міфоніми (**Галатея, Геркулес, Феміда**), що мають широкі “сугестивно-асоціативні можливості”, в художньому тексті романів слугують додатковим джерелом виразності та емоційності. Використовуючи народні назви найвідоміших космонімів – **Віз** (Велика Ведмедиця), **Волосожар** (Плеяди), **Дівка з Відрами** (Оріон), **Чумацький Шлях** (Молочний Шлях), Ю.Яновський підкреслює народнопоетичну спрямованість та романтичну неоднозначність новелістичного твору “Вершники”. Що стосується вживання письменником хремотонімів (20), то в романах переважають навіоніми (10) та порейоніми (6). Незвичні екзотичні назви – крейсер “**Ісмет**”, дубок “**Тамара**”, бриг “**Онтон**”, що означає на “мові острова Ява” – Щастя, авто “**Русько-Балтик**” (“Майстер корабля”), романтична назва шхуна “**Трѳох корон**” (“Чотири шаблі”), романтично-бойові навіоніми “**Аврора**”, “**Гром победы**”, шаланда “**Ластівка**”, що асоціюється зі стрімкістю й надійністю, танки “**Фельдмаршал Суворов**”, “**За Русь святую**” (“Вершники”), “**Варяг**” (“Мир”), що вживається як заголовок відомої пісні. Загалом же за кількістю вжитих інших онімів без урахування антропонімів і топонімів перше місце посідає роман “Вершники” (55 онімів), друге – “Мир” (“Жива вода”) (42 оніми), третє – “Майстер корабля” (41) й відповідно четверте – “Чотири шаблі” (26).

Висновки. Власні назви у романах Ю. І. Яновського репрезентують індивідуальний неповторний стиль письменника, виступають яскравими та активними показниками специфіки його онімного письма, створюють барвистий онімний простір романів. Проведений аналіз доводить, що вживання тих чи інших онімів передусім залежить від змісту та тематики кожного твору автора, що й зумовлює функціонування певної ономастичної лексики, організацію особливостей онімного простору, який притаманний тільки даному роману. Проаналізувавши ономастичну лексику в романах “Майстер корабля”, “Чотири шаблі”, “Вершники”, “Мир” (“Жива вода”) Ю.І. Яновського, висновуємо наступне:

1. Використання онімів письменником тісно пов’язано з сюжетом кожного роману. Власні назви у романах “Майстер корабля”, “Чотири шаблі”, “Вершники”, “Мир” (“Жива вода”) інформативні, поліфункціональні, виступають незамінними засобами когезії, пов’язуючи текст романів, займають своє чітке місце в онімній ієрархії кожного роману, виступають знаками-ідентифікаторами, “обличчям” кожного роману, тим самим виконуючи *текстовірну функцію*. Також яскраво проявляють себе наступні функції власних назв:

а) *функція небуденності*, що зростає до символічності, насамперед виявляється в романах “Майстер корабля” й “Чотири шаблі”, де оніми стають провідними виразниками теми твору і своєрідними ключовими словами;

б) *характеризуюча функція*, яка представлена опосередковано в етимології (**Шахай, Остюк, Ничипір Марченко, Чабан, Найденко**) та в екзотичності імен (**То-Ма-Кі, Тайах, Лоретта, Герт**), також письменник широко використовує загальновідомі прецедентні промовисті власні назви з певним культурно-історичним фоном, що викликають яскраві образні асоціації: **князь Ігор, Олег, Хмельницький, Колумб, Наполеон; Спарта, Київська Русь, Запорозька Січ**;

в) *хронотонічна функція* вказує на час і місце описуваних подій (**Одеса, Павлівка, Париж, Олешки, Київ**), а також на національну належність носія в романах (**Богдан, Василишин, Аннушка, Поль, Сміт**);

г) *експресивно-виразова функція* – майже всі оніми в романах містять певне конотативне забарвлення: Юрій Яновський добирає яскраві та насичені власні назви (**То-Ма-Кі, Шахай, Половець, Кравчина; Місто, Весела Кам’янка**); деякі розряди власних назв суцільно метафоризовані, це стосується, передусім античних міфонімів (**Галатея, Геркулес, Нептун**), хрононімів (**Канни, Ватерлоо, Орловсько-Курська битва**), космонімів (зоря **Альдебаран, Південний Хрест, Чумацький Шлях**).

2. Романи письменника суттєво розрізняються сюжетом, тематикою та змістом, що вимагає від автора істотно різного добору антропонімів та їх антропоформул, релевантного топосу згідно розгортанню сюжету творів.

3. Творячи свої романи, Юрій Яновський дбав про оптимальне їх онімічне забезпечення, яке ми й розглянули у нашій роботі. Але доля романів письменника склалася так, що їх онімічне наповнення зазнавало змін навіть і після публікації творів, при цьому – не тільки і не стільки з волі автора. В цілому, завдяки редакторській правці з'являлось, змінювалось або зникало у романі “Чотири шаблі” – 28 онімів, у “Вершниках” – 9 онімів, у романі “Мир” (“Жива вода”) – 22 оніми.

4. Ю. І. Яновський, почавши з досить обмеженого використання онімів, поступово приходив до насиченого вживання власних назв. Це стосується як антропонімії, так і топонімії, пор. (кількість антропонімів вказано перед скісною рискою, топонімів – після): 26/53 у творі “Майстер корабля”, 56/94 в “Чотирьох шаблях”, 73/84 у “Вершниках”, 118/136 у романі “Мир” (“Жива вода”) відповідно. Це показує творчий шлях Ю. Яновського – від романтики, яка загалом нехтує деталями, у тому числі й онімічними, автор приходив до реалізму роману “Мир” (“Жива вода”), де зростає увага до часопростору, насамперед до конкретного зображення подій. У відсотковому відношенні простежується така динаміка: в *антропонімів* чітко послідовне зростання відповідно до часу написання романів: “Майстер корабля” – 9,5 %, “Чотири шаблі” – 20,5 %, “Вершники” – 26,8 %, “Мир” (“Жива вода”) – 43,2 %; у *топонімів* трохи інша картина: “Майстер корабля” – 14,4 %, “Вершники” – 22,9 %, “Чотири шаблі” – 25,6 %, “Мир” (“Жива вода”) – 37,1 %.

5. Письменнику притаманна схильність до вживання іноземних найменувань на позначення персонажів у всіх чотирьох романах, що пов'язано із західними впливами, з потягом Юрія Яновського до зарубіжної літератури. Пор.: **Тайах, Майк, Генрі** (“Майстер корабля”), **Лоретта, Лі-Тін** (“Чотири шаблі”), **Герг, Фрідріх** (“Вершники”), **Сміт, Джон, Джен, Марі, Мілена** (“Мир” (“Жива вода”)) поряд з суто національними колоритними українськими іменами та прізвищами: **Богдан** (“Майстер корабля”), **Михайло Остюк, Хома Галат, Наталка, Панько Виривайло** (“Чотири шаблі”), **Данило Чабан, Панас Половець** (“Вершники”), **Ганна Кравчина, Василь Коваленко, Горпина Бойко** (“Мир” (“Жива вода”)). Отже, динаміка використання іноземних антропонімів письменником у романах складає: “Майстер корабля” – 88,5 %, “Чотири шаблі” – 42,6 %, “Вершники” – 63 %, “Мир” (“Жива вода”) – 31,4 %, відповідно український іменник романів складає: “Майстер корабля” – 11,5 %, “Чотири шаблі” – 57,4 %, “Вершники” – 37 %, “Мир” (“Жива вода”) – 68,6 %.

6. Ще одна особливість онімного письма Ю. І. Яновського – широке використання загальновідомих імен історичних осіб, що містять величезну пізнавальну інформацію і без яких не обходиться жоден роман. У письменника історичні антропоніми беруть участь у формуванні сюжету, тематики кожного роману, вони наповнені тим художньо-зображальним змістом, якого потребує авторський задум, створюють специфічну ауру, притаманну тільки даному романові: прізвища відомих митців – у романі “Майстер корабля”, прізвища українських ватажків-повстанців, видатних військовиків, королів, імператорів – у “Чотирьох шаблях”, прізвища військових діячів, політиків, які змінювали хід історії ХХ ст. – у “Вершниках”, прізвища радянських військових діячів, керівників фашистської Німеччини, що виступають знаковими онімами Другої світової війни – в “Мирі” (“Живій воді”).

7. Топонімікон романів Ю. І. Яновського – глобально-світового масштабу (367 онімів), але наскрізною топонімічною трійцею в письменника є знакові географічні назви: хоронім **Україна** (23), адже головні події чотирьох романів відбуваються саме в Україні, топонім **Одеса** (46), який втілює ностальгію письменника за молодістю, гідронім **Дніпро** (57) – що є символом України. Що стосується відсоткового відношення використання українських та

іноземних топонімів у романах, то маємо такі цифри: “Майстер корабля” – іноземних – 92,5 %, українських – 7,5 %; “Чотири шаблі” – іноземних – 59,6 %, українських – 40,4 %; “Вершники” – українських – 65,5 %, іноземних – 34,5%; “Мир” (“Жива вода”) – українських – 67,6 %, іноземних – 32,4 %. В останніх двох романах письменника українські топоніми домінують над іноземними, розширюється й деталізується український топонім; загальне ж співвідношення українських та іноземних топонімів в усіх чотирьох романах складає 50,4 % та 49,6 % відповідно.

8. Функціонування інших онімів у романах детермінується тематичною своєрідністю досліджуваних творів. Відсоткова динаміка в них наступна: ідеоніми – 26,9 %, ергоніми – 22,5%, хрононіми – 14,6 %, хрематоніми – 12,2 %, теоніми – 12,2%, зооніми – 6,7 %, космоніми – 4,9 %. Отже, Юрій Яновський використовує у своїх романах усі дев'ять розрядів власних назв, що свідчить про прагнення письменника вичерпно, об'ємно й детально зобразити події у творах.

За загальною кількістю всіх ужитих онімів, з урахуванням антропонімів, топонімів та інших онімічних розрядів, передує роман “Мир” (“Жива вода”) – 296 онімів, “Вершники” – 212 одиниць, роман “Чотири шаблі” – 176 онімів, “Майстер корабля” – 120 онімів. Маємо тут хронологічну послідовність за написанням романів з точністю навпаки: останній роман письменника “Мир” (“Жива вода”) (1947 – 1956) найбільш насичений онімами порівняно з першим романом Юрія Яновського “Майстер корабля” (1928), який має найменшу кількість власних назв.

Оніми є яскравими, вагомими прикметами-ознаками стилістичної системи романів Юрія Яновського, потужним засобом, виразові спроможності якого значною мірою розкривають концепцію письменника, задум його романів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Функції антропонімів у романі Ю. І. Яновського “Майстер корабля” // Записки з ономастики: Зб. наук. праць. – Одеса: Астропринт, 2002. – Вип. 6. – С. 123–128.
2. Функції космонімів у творах Юрія Яновського // Записки з ономастики: Зб. наук. праць. – Одеса: Астропринт, 2003. – Вип. 7. – С. 62–67.
3. Функції топонімів у романі Ю. Яновського “Майстер корабля” // Наукові записки. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: ТДПУ, 2003. – Вип. 1. – С. 186–188.
4. Ономастична історія тексту романів Ю. І. Яновського // Наукові записки. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: ТНПУ, 2004. – Вип. 2. – С. 184–191.
5. Імена історичних осіб у романі Ю. Яновського “Чотири шаблі” // Записки з ономастики: Зб. наук. праць. – Одеса: Астропринт, 2005. – Вип. 8. – С. 113–119.
6. Топонім Одеса в романах Ю. Яновського // Записки з українського мовознавства: Зб. наук. праць // Одеса: Астропринт, 2005. – Вип. 15. – С. 48–52.
7. Функції антропонімів у романі Ю. Яновського “Вершники” // Записки з загальної лінгвістики: Зб. наук. праць. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. – С. 238–247.

АНОТАЦІЯ

Шотова-Николенко Г. В. Онімний простір романів Ю. І. Яновського. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Одеса, 2006.

У дисертації вперше досліджено онімний простір романів Ю. І. Яновського “Майстер корабля” (1928), “Чотири шаблі” (1930), “Вершники” (1935), “Мир” (“Жива вода”) (1956). З’ясовано функціональне навантаження, особливості вживання, варіативність, частотність власних назв усіх (дев’яти) онімічних розрядів у зазначених творах. Використання тих чи тих онімів передусім залежить від змісту та тематики кожного роману письменника, що й зумовлює функціонування певної онімійної лексики, організацію особливостей онімного простору романів. Встановлено, що Ю. Яновський як письменник-романтик, почавши з онімної економності, поступово приходять до онімної насиченості у вживанні онімів (як антропонімів, так і топонімів) у своїх романах і водночас до реалізму. Власні назви в романах Ю. Яновського виступають незамінним засобом когезії, своєрідними знаками-ідентифікаторами, сприяють розкриттю підтексту та авторської концепції. Великий діапазон та різноманітність онімії свідчить про масштабність мислення і широчінь зображуваного в романах письменника.

Ключові слова: онімний простір, функціональне навантаження власних назв, онім, онімічні розряди, антропоніми, топоніми, різноманітність онімії.

АННОТАЦІЯ

Шотова-Николенко А. В. Ономастическое пространство романов Ю. И. Яновского. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Одесский национальный университет им. И.И.Мечникова, Одесса, 2006.

В диссертации впервые исследуется поетонимосфера (ономастическое пространство) романов Ю. И. Яновского “Мастер корабля”, “Четыре сабли”, “Всадники”, “Мир” (“Живая вода”). Анализируется функциональная нагрузка, особенности употребления, вариативность, частотность собственных имен всех ономастических разрядов в названных произведениях. Объектом изучения стали 804 онима в 6787 употреблениях. Употребление тех или иных онимов прежде всего зависит от содержания и тематики каждого романа писателя, что и обуславливает функционирование определенной ономастической лексики, организацию особенностей ономастического пространства романов. Установлено, что Ю. И. Яновский как писатель-романтик, начав с экономного использования собственных имен, постепенно приходит к ономастической насыщенности в употреблении онимов (как антропонимов, так и топонимов) в своих романах и одновременно к реализму. Таким образом, по общему количеству всех употребляемых онимов с учетом антропонимов, топонимов и других ономастических разрядов лидирует роман “Мир” (“Живая вода”) – 296 онимов, за ним идут “Всадники” – 212, роман “Четыре сабли” – 176, “Мастер корабля” насчитывает 120 онимов. Здесь прослеживается хронологическая последовательность создания романов с точностью наоборот: последний роман Юрия Яновского “Мир” (“Живая вода”) (1947-1956) наиболее насыщенный онимами по сравнению с первым романом писателя “Мастер корабля” (1928), который имеет наименьшее количество собственных имен. В романах писателя топонимы (367) доминируют в количественном отношении над антропонимами (273) во всех четырех романах и достигают своего пика – 136 онимов в романе “Мир” (“Живая вода”). Характерной приметой ономастического письма Ю. И. Яновского является употребление топонимических массивов, скопления топонимов. Топонимикон романов писателя – глобально-мирового масштаба,

но неотъемлемыми компонентами топонимической системы романов Юрия Яновского являются знаковые географические названия: хороним Украина (23), топоним Одесса (46), гидроним Днепр (57).

Следует также отметить, что одна из особенностей ономастического письма Юрия Яновского – широкое использование общеизвестных имен исторических личностей, которые выступают своеобразным историческим фоном, необходимыми ориентирами, принимающими участие в формировании сюжета, создающими специфическую ауру в каждом романе. По количеству употреблений исторические онимы превосходят численность именованных персонажей в двух романах писателя – “Четыре сабли” (30 / 26) и “Всадники” (50 / 23).

Создавая свои романы, Ю. И. Яновский тщательно заботился об их оптимальном ономастическом обеспечении, которое и было рассмотрено в данной работе. Но судьба романов писателя сложилась так, что их ономастическое наполнение претерпевало изменения и после опубликования произведений, при этом – не только и не столько с согласия самого автора. В целом, благодаря редакторской, а не авторской правке, появлялось, изменялось или исчезало в романе “Четыре сабли” – 28 онимов, в романе “Всадники” – 9 онимов, в “Мире” (“Живой воде”) – 22 онима.

Собственные имена в романах Ю. И. Яновского выполняют текстообразующую, характеризующую, хронотопическую, экспрессивную, выразительную функции, выступают незаменимым средством когезии, своеобразными знаками-идентификаторами произведений, при этом способствуя раскрытию подтекста и авторской концепции. Обширный диапазон и разнообразие онимии (писатель использует все девять ономастических разрядов) свидетельствуют о масштабности мышления и широте изображаемого в исследуемых произведениях, о стремлении Юрия Яновского как писателя исчерпывающе, правдиво и детально отобразить события в романах.

Ключевые слова: ономастическое пространство, функциональная нагрузка собственных имен, оним, ономастические разряды, антропонимы, топонимы, разнообразие онимии.

SUMMARY

Shotova-Nikolenko A. V. Onomastic space of Yu. I. Yanovsky's novels. – Manuscript.

Thesis for the degree of the Candidate of Sciences in Philology. Speciality 10.02.01 – the Ukrainian language. – Odesa Mechnikov National University, Odesa, 2006.

The dissertation focuses on the investigation of onomastic space of Yu. Yanovsky's four novels “The Master of the Ship” (1928), “The Four Sabres” (1930), “The Horsemen” (1935), “Peace” (“Water of Life”) (1956). The artistic functions, peculiarities of usage, variation and frequency of proper names of all (nine) onomastic classes are analysed in the writer's works. The usage of onyms first of all depends on the contents and the theme of the novels that leads to certain onomastic vocabulary functioning, to the organization of peculiarities of onomastic space which is unique in each novel. As a romanticist Yu. Yanovsky used proper names rather economically and then he gradually came to onomastic diversity and globality (it concerns anthroponyms as well as toponyms) in his novels and at the same time to realism. Being bright, significant and active indicators of the specific nature of Yanovsky's onymic writing, onyms reveal the subtext of the novels and the author's conception. Extensive range and variety of proper names demonstrate individual writer's style, his unique way of thinking and breadth of the depiction in the novels.

Key words: onomastic space, onomastic vocabulary functioning, onym, onomastic classes,

anthroponyms, toponyms, variety of proper names.

WWW.LIBRAR.ORG.UA – Бібліотека України